

Oz ei il Di internaziunal dalla muntogna

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Uffiz federal da cultura UFC

text: Chartrina Josty, illustraziun: Yvonne Gièni,
grafica: Theres Jäger
© Lia Rumantscha

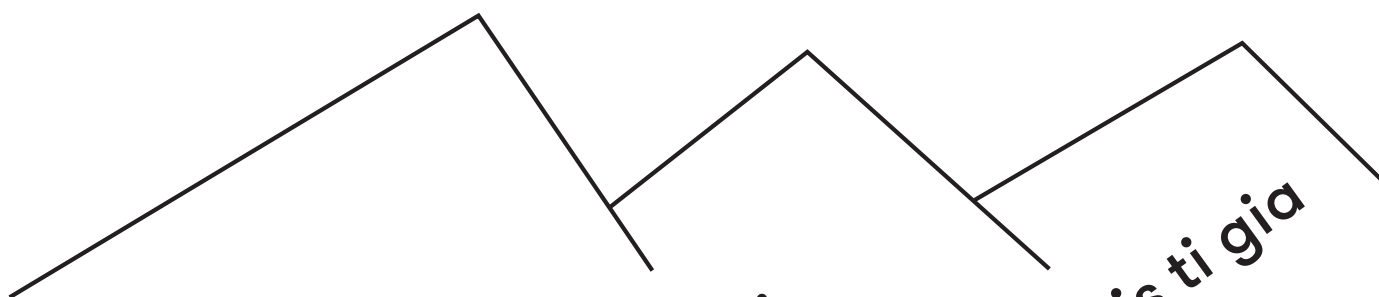
KIDSFITSCHE
Lia Rumantscha

Il Di internaziunal dalla muntogna

Saveis vus ch'ei dat in di special aposta per nossas muntognas? El duei regurdar nus che las muntognas ein fetg impurtontas per nies planet. Las muntognas maiestusas ein buca mo fetg bialas per mirar, ellas ein era nizeivlas ed impurtontas per nies sistem ecologic. Biars flums entscheivan ellas muntognas. L'aua dalla neiv che liua cula en uals e flums che portan a nus aua da beiber frestga. Las muntognas ein damai grondas fontaunas dad aua. Per biars animals ein las muntognas il dacasa perfetg. Sco per exempel per il capricorn. El ha il pli bugen, sch'igl ei empau pli frestg e reiva perquei si tochen tier ils pézs ils pli aults. Cheu crescha era quei

ch'el maglia bugen. Per ch'il capricorn ed auters animals da muntogna anflien era vinavon quei ch'els drovan, stuein nus proteger la natira e las muntognas. Carstgauns sin igl entir mund gaudan dad ir en muntogna. La stad van els a viandar ni a reiver ed igl unviern cun skis ni cun calzera da neiv.

Il Di internaziunal dalla muntogna – proclamaus dallas Naziuns Unidas l'emprema ga igl onn 2002 – duei regurdar nus tuttas e tuts da respectar e tener schuber igl entir onn las muntognas. Mo aschia restan ellas vinavon il tresor per biars scazis custeivels!

Sche ti miras orda finiastra:
Vesas ti ina muntogna?
Co ha ella num?

Sin tgei muntognas eis ti gia
stada ni staus?

Tgei animals da muntogna has
ti gia viu?

 Schweizerische Eidgenossenschaft
 Confédération suisse
 Confederazione Svizzera
 Confederaziun svizra
 Uffiz federal da cultura UFC

text: Chatriina Josty, illustraziun: Yvonne Giènel,
 grafica: Theres Jönger
 © Lia Rumantscha

KIDSFITTSCH
 Lia Rumantscha

Il scazi dalla muntogna

1

Igl ei in bi di d'atun e Bigna e Ramun fan ina spassegiada cun lur tatta Mirta e lur tat Carlo. Il tat vegn oriundamein dall'Italia. Perquei han els num Della Valle. Els vulan star sur notg e portan sacados grevs. Il tat Carlo ha era ina buna marena en siu sacados e perfin ina ligiongja per il tgaun Rino. Mo Linus, il frar grond da

Bigna e Ramun, ei staus a casa. El ha detg: «Ir en muntogna ei lungurus. Mo sche vus haveis cletg, anfleis vus in scazi. Jeu sai ch'ei dat biars scazis en muntogna. E prendeì cun vus empau dil scazi per mei!» Ils tschun viandonts ein fiug e flomma e semettan sin viadi.

1 Per arrivar al punct da partenza **L** dalla spassegiada pren la famiglia Della Valle la barca. Els arrivin ella vischinonza dad ina gronda punt.

2 Tgei fa quei spért amiez igl uaul, **A** sedamondan Bigna e Ramun. «Va tuttina a letg, spért», di Ramun per spass ed il spért svanescha.

3 La famiglia Della Valle vesa mo pli **S** las cornas dil capricorn che Rino ha ferdau. «Damai, las cornas dil capricorn ein era buc il scazi che Linus ha manegiau», di Mirta, la tatta. Era ella ei plaunsiu staunca ed ei vegn adina pli stgir. Per cletg fan els la proxima scuvretga davos ina palma.

4 Sur quella punt spassegia la **A** famiglia Della Valle. Rino freda gia enzatgei ch'el savess magliar e cuora naven.

5 «In letg fuss era enzatgei flot per **F** mei!», tratga Rino. El ha fomaz e la senda vegn adina pli teissa. Mo ni il tat e la tatta ni ils affons paran da vegnir staunchels. Il cuntrari. «Cheu, jeu vesel il scazi!», cloma Bigna.

6 Na, cheu ha negin barsau servelas. Per anflar quei ch'el vul, sto Rino cavar ina ruosna.

7 «Ina latiarna davos ina palma? **T** Tgi ha schau cheu quella?» Cun agid dalla latiarna anflan els la via. Bigna ha in'idea. «Vegni, nus suandein semplamein l'aua. Ella splendura gie bunamein el stgir!»

8 In bellezza cristal sepresenta en **R** ina sfendaglia el grep. «Quei ei propi in bi cristal», di Carlo, il tat. «Mo quel savein nus buca prender cun nus. Lein schar ils cristals ella muntogna. Quei ei lur dacasa.» Plaunsiu vulan era els ir viers lur quartier per questa notg. Els arrivin tier il muossavia.

9 Exact cheu cava Rino sco in
U stuorn el sablun. El anfla denton
 mo in sac da pommes chips
 vit. Tgi ha schau quel ella natira?
 Bigna e Ramun prendan cun els
 il rumien. Els vulan proteger
 la natira. Cura ch'els caminan
 vinavon, audan els ina curiosa
 canera.

10 E propi. Cun suandar l'aua arrivan
G els tier in laghet. Naven da cheu
 anflan els era la via tier la tenda,
 nua ch'els vulan star sur notg.

11 Na, la canera vegn buca digl
 auto da posta. Els audan buc in
 «tü-ta-to». Mo plitost in «huhu-
 huhu-huhu».

12 Quei ei la dretga direcziun. «Era
E il cristal il scazi che Linus ha
 manegiau?», damonda Bigna. «El
 ha bein detg che nus dueigien
 purtar ad el in toc dil scazi.» Cheu
 stat Rino tutteninaga eri. El ha
 puspei ferdau enzatgei. Forsa in
 animal?

13 Avon che ir a durmir sesa la
A famiglia Della Valle entuorn il fiug.
 Rino mustegia ina ligiongia.
 «Ha, Rino ha survegniu siu scazi»,
 di Ramun. «Mo nus havein aunc
 adina buc anflau il scazi per
 Linus!» Tuts studegian empau. Tut-
 tenina di Bigna: «Jeu hai in'idea!
 Tgi ha aunc ina butteglia vita? Jeu
 creiel che nus sappien emplenir
 empau dil scazi en ina butteglia!»

Sche ti eis arrivada ni arrivaus alla fin
 dalla historia, stos ti mo pli cumbinar
 ils diemblers cun ils bustabs e lu anflas
 ti ora tgei che Bigna ha manegiau!

1
L

,

Tgei dat ei en muntogna e tgei buca?

Taglia ora ils maletgs e tacca els ella tabella.

Quei dat ei en muntogna:

Quei dat ei buca:

Soluziuns

1 L'AUA FRESTGA

2 Quei dat ei en muntogna:

- capricorns
Il capricorn ei in animal ch'ei deva duront biars onns buca pli el Grischun. Igl onn 1920 han ins puspei purtau in pèr exemplars el Grischun. Dapi lu ein els sesviluppai bein ed ussa dat ei puspei biars capricorns. En certs loghens, per exempel a Puntraschigna, vegnan els perfin giu el vitg.
- punts
En muntogna dat ei da tuttas sorts punts. Idea: fotografescha tut las punts che ti vesas, cura che ti fas ina spassegiada en muntogna.
- cristals
Cristals dat ei propi en muntogna. Per exempel en Surselva. Per anflar cristals ston ils cava-cristallas ir si ad ault ella greppa.
- pégnis
El Grischun dat ei biars uauls da pégnis. Els gidan era da proteger las vals da lavinas.
- barcas
Ei dependa tgei ch'ins manegia cun «muntognas». En pigns laghets da muntogna dat ei neginas barcas da passagiers. En lags empau pli gronds sco per exempel quels ell'Engiadina Aulta dat ei era barcas.

- fiugs
Ins astga far fiug en muntogna. Quei denton mo, sch'igl ei buca memia schetg.
- muossavias
Ils muossavias gidan d'anflar la dretga senda en muntogna. Has ti gia fatg persenn ch'ei dat muossavias da differents colurs? Ils mellens ein per las sendas da viandar semplas. Quels da colur alv-tgietschen-alv marcheschan las sendas da muntogna ch'ein gia pli grevas. Aunc pli difficilas ein las sendas marcadas alv-blau-alv.
- autos da posta
Cun igl auto da posta contonschan ins biars puncts da partenza per spassegiadas en muntogna.

Quei dat ei buca:

- palmas
Las palmas creschan pli bugen en regions pli caudas.
- navs grondas
Talas dat ei buc ellas muntognas dil Grischun.
- spérts
Spérts dat ei mo en historias e raquens.
- tendas
Tendas dat ei bein, mo en sesez eis ei scumandau dad ir cun tenda ella natira. Sin piazzas da campar san ins far tenda e lubiu ei quei era sur il cunfin digl uaul.
- squagls
Ils squagls vivan ellas mars, mo buc els lags da muntogna.
- ufos
Adina puspei dat ei glied che crei d'haver viu in ufo. Tochen uss eis ei denton buca cumprovau ch'ei dat veta sin auters planets e cun quei era buca visetas da creatiras dad auters planets en objects che sgolan, sco per exempel ufos.
Mo ins sa mai.

